

ANTONI RICO

Superar el mite per a arribar al logos

Conta la mitologia grega que amb la voluntat de ser el déu preferit dels atenencs, Posidó creà un pou que rajava aigua des de l'Acropolis. El líquid diví, però, era salat i no va satisfer les necessitats dels ciutadans. Per la seua banda, Atenea respongué plantant una olivera que tapà l'obra de Posidó. És d'aquesta manera que la deessa de la intel·ligència i la saviesa es convertí en la preferida dels atenencs. El mite ha estat un recurs amplament usat en la història contemporània catalana. Des del Minotaure de Vic fins a l'Ítaca de Llach recuperada els darrers anys per l'Artur Mas, intel·lectuals i polítics han estat molt avesats a l'ús de la mitologia grega per a contextualitzar la seua realitat política, els seus projectes de país. En tota aquesta narrativa, els Països Catalans també s'han trobat sempre més a prop del mite que del logos. Això quan han aparegut. En l'anomenat «procés», per exemple, s'han convertit en els grans oblidats. O potser absents. El polític Jordi Muñoz ja ho apuntava en un article al diari *Ara* el 3 de maig de 2013 —que després reconvertí en el pròleg del meu llibre *No tots els mals vénen d'Almansa*—, parafrasejant la cèlebre frase de Sabino Fernández Campo: «els Països Catalans ni estan ni se'ls espera». Efectivament ha estat així i no hi ha símptomes que la cosa canvie. Algú Sènia avall o mar endins potser tindria la temptació de culpabilitzar alegrement els «catalans estrictes». Pense que si s'ha de ser «estricte» és en les nostres afirmacions, que haurien d'estar més fonamentades en el logos que en el mite.

Antoni Rico (Novelda, el Vinalopó Mitjà, 1979) és historiador. En aquest article reflexiona a partir d'idees i propostes sorgides en els debats posteriors a les més de trenta presentacions —des de Novelda fins a Pollença, de Balaguer a Perpinyà— que va fer, entre 2013 i 2015, del seu llibre *No tots els mals vénen d'Almansa. Una revisió crítica de la construcció dels Països Catalans* (El Jonc, Lleida, 2013)

A les acaballes del franquisme, els Països Catalans es convertiren en un projecte important dins del conjunt de propostes polítiques que defensava l'antifranquisme. És més que evident que l'artífex del debat, qui donà als Països Catalans centralitat, fou l'intel·lectual valencià Joan Fuster. El suecà imaginà un nació de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó en un context històric concret i amb uns coneixements de la realitat de cada territori més limitats dels que podem tenir a dia d'avui. El valor de la seua aportació és incalculable, fonamentalment perquè va ser capaç d'interpel·lar catalans, valencians i mallorquins per igual, cosa que mai abans havia aconseguit ningú. I afegisc: i cosa que mai ningú ha tornat a fer. Els Països Catalans, però, no es van convertir en un subjecte plenament assumit per una oposició a la dictadura molt diversa, diferent en funció del territori i que amb l'arribada de la democràcia reafirmà majoritàriament les seues posicions autonomistes, que amb el canvi de règim s'identificaren exclusivament amb el nou marc institucional. I aquest nou marc no contemplava la possibilitat de projectes com el dels Països Catalans. D'aquesta manera, una lectura massa ortodoxa de la proposta nacional fusteriana quedà identificada gairebé exclusivament amb la cultura política de l'independentisme que, partint també de cada context històric, anà reconvertint-se en partits, organitzacions i entitats culturals. Ara bé, interpretar el fusterianisme només com ho fa l'independentisme és una reducció que Fuster no es mereix. Això que anomenem el paradigma nacional fusterià és quelcom més complex i tingué una influència molt més multidireccional com per a ser identificada exclusivament amb la cultura política independentista.¹

Els catalans pensen poc en els Països Catalans. Sí, efectivament. Els valencians i els mallorquins encara menys. És més, Catalunya és el territori que segons totes les enquestes d'opinió més s'identifica amb el concepte i la idea d'una nació que

¹ Aquest paradigma nacional l'he fixat en el meu treball doctoral en quatre punts fonamentals: *a)* consideració del País Valencià com a subjecte nacional singularment diferent de la nació amb què majorment s'identifiquen els valencians: l'espanyola; *b)* creença en la necessària modernització de les estructures del País Valencià, en tots els nivells, ja que el relat històric ens mostra una societat endarrerida i poc europea; *c)* afirmació que més enllà del territori valencià, el País Valencià forma part per llengua i història de la cultura catalana; *d)* compromís amb els Països Catalans, ja siguin entesos com a un subjecte estrictament cultural i lingüístic o bé com a possible subjecte polític nacional. Aquests punts, malgrat que en la literatura fusteriana fins a 1982 semblen un paquet inseparable, el cert és que passada la transició —i ja durant aquesta— es convertiren en elements que les diferents cultures polítiques, més enllà del nacionalisme valencià estricta, anaren prenent i modulant d'acord amb els seus plantejaments i pràctiques polítiques

va més enllà de les seues fronteres autonòmiques. Si això és així, per què l'independentisme hegemònic a Catalunya no posa sobre la taula els Països Catalans com el seu subjecte de construcció o alliberament nacional? Com en tots els processos socials, polítics i culturals, una multitud de factors són la clau per a entendre quelcom tan complex com la construcció d'una identitat o d'un projecte polític nacional. El recorregut històric dels nostres territoris i l'evolució del catalanisme, el valencianisme i el mallorquinisme, són fonamentals per a entendre l'oblit actual dels Països Catalans. En aquest sentit, l'estat de la qüestió també parteix d'una sèrie d'elements objectius que l'han portat al punt actual. Podem afirmar que l'independentisme català que ha impulsat «el procés» no és pròpiament l'independentisme clàssic que s'identifica amb els Països Catalans com a subjecte nacional i que sempre ha gaudit d'un suport minoritari i limitat en percentatge. «El procés» és l'evolució del catalanisme històric cap a posicions independentistes. I això és una cosa diferent perquè no estem parlant d'una victòria de l'independentisme sinó d'un fracàs de la idea d'Espanya en territori català i d'aquell catalanisme que sempre havia cregut en la transformació de l'Estat en clau federal o, si més no, en una institucionalitat més confortable per a l'encaix català. Això no vol dir que l'independentisme clàssic no haja posat el seu gra d'arena tots aquests anys. Mantenir una proposta de caire secessionista durant la llarga travessia del pujolisme i els dos tripartits ha estat fonamental per a què des de 2010 la idea de ruptura amb l'Estat haja passat de minoritària a central. Ara bé, la societat catalana no ha comprat el «paquet» complet de la proposta independentista clàssica: sí la idea de trencament institucional, de construcció d'un país nou, però en el marc territorial que li és recognoscible històricament. I això és Catalunya, no els Països Catalans.

Arribats a aquest punt, si realment creiem que els Països Catalans són un projecte interessant, crec que és important analitzar-los des de dues vessants diferents: la del mite i la del logos. És a dir, ens cal superar l'explicació mítica d'una nació catalana de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó que fins ara havia defensat l'independentisme i començar a pensar-los, i proposar-los, deixant de costat els apriorismes nacionalistes d'inspiració romàntica que només limiten les seues potencialitats. Quan els Països Catalans es pensen des del mite es converteixen en utopia, quimera o entelèquia. Quan es fa des del logos passen a una categoria d'objecte amb capacitat de ser projectats com a subjecte raonat i raonable, amb potencialitats de convertir-se en realitat en tant que no parteixen d'uns fonaments qüestionables empíricament sinó de fets constatables que no només ens ajuden a entendre d'on venim i on ens trobem sinó també cap a on podem anar.

PENSAR-LOS DES DEL MITE

Com hem dit, des de finals dels seixanta amb l'aparició de l'independentisme català que ha arribat als nostres dies, el relat d'una identitat catalana que superava els marcs de Catalunya es va imposar en aquesta cultura política. Aquesta narració de la catalanitat, però, mai va acabar d'arrelar de forma majoritària a Catalunya i menys encara al País Valencià o les Illes. En aquest sentit, l'explicació que sempre ha donat l'independentisme clàssic ha tendit a buscar els culpables de la seua falta d'incidència, o incapacitat política, en els estats centralistes d'una i altra banda de l'Albera. No manca de raó afirmar que les polítiques desenvolupades pels successius governs espanyols —i francesos— durant tot el segle XX no han afavorit gens la visualització de realitats nacionals diferents de la defensada pròpiament des de l'Estat. Això és tan així com afirmar que, fins i tot, en determinades etapes de la dictadura l'espanyolisme més conservador ha potenciat la desaparició de llengües i cultures diferents a la castellana. Ara bé, quan una identitat nacional es mou en un pla més o menys «real» —això vol dir compartit per una gran part dels individus inclosos en el seu marc territorial—, més enllà del discurs de la llengua o les arrels comunes del passat, difícilment aquests mateixos individus mostren tanta indiferència, passivitat o apatia respecte la que se'ls hi diu que és la seua identitat nacional. No només això, ens trobem amb casos en què la reacció individual o col·lectiva davant la idea dels Països Catalans arriba al rebuig frontal i militant. La resposta, també clàssica, de l'independentisme ha estat contundent: alienació, aculturació per part de l'Estat, acomplexament, covardia o simplement ignorància. Segur que això explica l'apatia respecte a un projecte polític com el dels Països Catalans? Només això? És una resposta fàcil d'entendre, però explica poca cosa, per no dir res, ni la història dels nostres territoris, ni la de les cultures polítiques que s'han anat formant i reformulant al llarg de les últimes dècades.

Els Països Catalans, en tant que subjecte únicament defensat per l'independentisme els darrers temps, han acabat sent imaginats més a partir de mites que de certeses. En síntesi podem identificar-ne quatre: *a*) la llengua i la nació són un mateix subjecte; *b*) els Països Catalans tenen una història comuna i homogènia només truncada per factors externs; *c*) com que l'independentisme és, lògicament, secessionista, tot el catalanisme també ho hauria de ser; *d*) tot nacionalisme que no té els Països Catalans com a marc de referència és simple «regionalisme». Personalment crec que molts d'aquests mites són conseqüència directa d'una lectura esbiaixada de l'obra de Fuster. Una obra i un pensament que com hem dit és molt més complex i ric que com determinats seguidors l'han volgut portar a la pràctica a partir de la descontextualització i la selecció de sentències i textos concrets triats a la carta.

La llengua fa la nació i no a la inversa. Amb aquesta premissa es van construir durant el segle XX el catalanisme, el valencianisme o el mallorquinisme com a moviments nacionalistes. Una llengua viva i majoritària és un element massa temptador a per a deixar-lo de costat. Fins aquí, res diferent del que han fet molts altres moviments nacionalistes europeus. La necessitat de trobar una «essència» que ens diferencia de les altres nacions, pobles o cultures que ens envolten, entra dins la lògica nacionalista de construir-te a tu mateix en contraposició a un altre. És per això que des de finals del segle XIX la llengua ha estat l'element central en la (re)construcció d'una memòria col·lectiva diferent de la que proposava el nacionalisme espanyol de manera majoritària. Avui, però, sabem que llengua i nació són coses diferents. Si la llengua fos la nació, Àustria seria Alemanya i Suïssa un simple *holding* bancari. Fins i tot som capaços d'entendre que la normativització de les llengües, a pesar de ser necessària i fonamental per a la supervivència lingüística de la comunitat que en fa ús, no deixa de ser una construcció humana artificial.² Si això és així: té sentit continuar creient que l'element justificatiu d'una nació catalana en el marc dels Països Catalans és la llengua? Sí i no. És més que evident que la llengua és l'element que ens diferencia de castellans, occitans o francesos. També ho és que en el marc dels Països Catalans no només trobem la llengua catalana sinó també la castellana i l'occitana com a pròpies d'alguns indrets d'allò que considerem el nostre marc territorial. En el segle XXI es fa difícil justificar sobre la base d'una unitat lingüística l'existència d'una nació, d'una identitat, en els termes que el romanticisme herderià ho feia en el XIX. La llengua, doncs, de la mateixa manera que és l'element que ajuda a delimitar un marc territorial concret de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó, no pot continuar sent l'exclusiu ni el justificatiu d'una projecció nacional per al futur. La proposta dels Països Catalans ha d'anar molt més enllà del fet lingüístic. Perquè tenir o compartir una llengua no porta de forma cartesiana i immediata una comunitat humana a convertir-se en una nació entesa en termes polítics. Aquest procés de concreció nacional és molt més polièdric i molt menys lineal.

Pel que fa a la història, el nacionalisme ha tendit sempre a fer-ne un ús interessat. Una altra vegada la temptació és massa gran per a deixar de costat una eina de construcció identitària tan potent com el passat. Pensar-se històricament, cercant i trobant els orígens col·lectius en la immensitat dels temps —perquè el nacionalis-

² Vegeu el llibre de Juan Carlos MORENO CABRERA, *El nacionalismo lingüístico. Una ideología destructiva*, Barcelona, Península, 2008

me sempre els troba— es va convertir, també, en un dels punts clau per a la justificació de les nacions. I és clar, enfront la recerca històrica d'una nació es contraposa la contrarecerca d'aquells que pretenen negar-la. I en l'un costat i l'altre s'acaba fent una mena d'història nacional a la carta.³ Pensar Espanya des dels Reis Catòlics és tan agosarat com pensar els Països Catalans des de Jaume I. Presentisme, descontextualització i translació històrica de projectes actuals a un passat que difícilment es pot defensar ell mateix. És en la història on trobarem els Països Catalans? No, i Fuster ho sabia.⁴ Per això la història dels territoris de llengua catalana —incloent-hi aquells de cultura castellana i occitana— ha de ser estudiada de manera individual, analitzant el seu desenvolupament històric particular però sempre tenint en compte aquells elements comuns i recíprocs entre ells. Entendre'ls com un tot homogeni és no entendre'ls. Analitzar-los per separat a partir d'una lògica comparativa amb la intenció de convertir unes dinàmiques històriques en normatives enfront d'unes altres d'anòmales, tampoc no és la manera. Allò particular ha de ser entès com a part independent d'un conjunt. La frase pot semblar incoherent però analitzada en profunditat no expressa una altra lògica que l'estrictament federalista. El tot condiciona la part en tant que la suma de les parts ha condicionat prèviament el tot. I els elements externs, quin paper han jugat? Un de molt important, però no són en cap cas els culpables que els Països Catalans hagen tingut una història per separat, com tampoc poden ocupar la centralitat del relat sobre una presumpta consciència catalana unitària que s'ha perdut en el temps i ara cal recuperar. L'anàlisi binària de la història és massa simple per a ser aplicada a realitats tan dinàmiques com les nacionals, les identitats o els canvis culturals.

És innegable que fins fa relativament poc —sis anys?— l'independentisme havia estat minoritari en el conjunt de les cultures i subcultures polítiques catalanes. Per no parlar de realitats com la valenciana o la mallorquina. És evident que des de l'aparició del catalanisme polític ha existit una mena de proposta secessionista bategant. Al cap i a la fi, quin és l'objectiu últim de qualsevol nacionalisme? Ara bé, durant dècades la proposta majoritària del catalanisme polític ha estat la de modificar Espanya per a incloure Catalunya i la catalanitat en un tot diferent políticament del proposat pel nacionalisme espanyol majoritari. El «tot», però, seguia sent el

³ Sobre aquest aspecte són interessants els textos publicats a *L'Espill* núm. 45 (hivern 2013/14) on es reflexionava al voltant del Simposi «Espanya contra Catalunya». Jo mateix hi publicava l'article «La història al servei de la nació?»

⁴ Aquest tema el vaig tractar en A. RICO i GARCIA, «Entre l'essència i l'opinió. El paper de la història en l'obra de Joan Fuster», *Eimes*, hivern de 2012, Barcelona, Fundació Josep Irla

mateix malgrat la forma jurídica i constitucional que prengué. Des del federalisme de Pi i Maragall fins a les proclames de Macià i Companys en clau de república ibèrica, les anàlisis de Vicens i finalment l'hegemonia del pujolisme els darrers trenta anys. I l'independentisme sempre hi havia estat, de vegades amagat, de vegades més visual, treballant entre bastidors i posant la societat catalana constantment davant d'un espill en el qual no es volia mirar. L'independentisme ha estat, en certa manera, la veu d'una mala consciència col·lectiva que no volia veure que, en el fons, això de reformar Espanya en clau catalana era una autèntica entelèquia. O pitjor: quimera. Un viatge més accidentat que el d'Ulisses. Però al final el catalanisme ha acabat veient que l'Ítaca federalista espanyola quedava més lluny que la proposada pels independentistes. Ara bé, que el catalanisme que no era independentista haja virat cap al secessionisme no vol dir que per això canvie el seu marc nacional de referència històric: Catalunya. I per a ser més concrets: la Catalunya de les quatre províncies. Això ha estat així malgrat que en determinats moments històrics alguns partits o intel·lectuals hagen parlat o teoritzat sobre marcs territorials superiors com podrien ser els Països Catalans.⁵ Cal recordar que Fuster ja ho va denunciar en les pàgines de *La Nostra Revista* (el 1950)? Per tant, la societat catalana ha acabat assumint de manera majoritària —pendents d'un referèndum que no arriba i a criteri d'enquestes concretes— que l'independentisme és la millor eixida endavant per a solucionar els seus problemes col·lectius. Circumscribit, com sempre ha fet el catalanisme majoritari, al territori que li és referencial: Catalunya. És per això que l'anomenat «procés», com hem afirmat, no seria una victòria dels plantejaments polítics de l'independentisme clàssic sinó un canvi de proposta política per al país per part del catalanisme històric i majoritari. Si els «independentistes de tota la vida», favorables majoritàriament a la idea dels Països Catalans, no entenen això, difícilment podran comprendre el que realment està passant a Catalunya i perquè quan la idea de secessió passa a ser majoritària, ni són ells qui l'encapçalen ni és el seu marc nacional el subjecte de decisió política.

I és clar, arribats a aquest punt, la màxima que històricament ha defensat l'independentisme que identificava el nacionalisme de cada part com a simple regionalisme es troba amb un problema. Entendre la Catalunya de les quatre províncies com a marc nacional, és ser «regionalista»? La pregunta no és menor i genera un nombre

⁵ Vegeu els treballs i textos citats per Arnau González Vilalta en el seu llibre *La nació imaginada. Els fonaments dels Països Catalans* (Afers, 2006) o aquells que he estat capaç de trobar en la meua recerca per la tesi doctoral escrits en els anys cinquanta i sobretot seixanta i setanta d'autors com ara Soldevila, Maurici Serrahima, Ernest Lluch o Rafael Ribó

important d'incoherències i sentiments de culpabilitat en l'independentisme clàssic. Defensar «el procés» i la independència de Catalunya al marge de la resta de territoris, és caure en el regionalisme? Des d'aquesta lògica, què fan ERC i sobretot la CUP immersos en tan magna empresa? Potser aqueixa nació que semblava tan homogènia i compacta de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó, en el fons no ho era tant. Quan ha arribat el moment de la veritat, de la *realpolitik* superadora de la mística nacionalista, ha estat la societat catalana la que ha posat un espill carregat de realitat davant l'independentisme. El procés polític que està vivint Catalunya, doncs, obliga els partidaris del projecte dels Països Catalans a replantejar apriorismes, modificar el relat justificatiu del subjecte nacional, si és que realment volen que el marc territorial de la seua proposta política siga vist algun dia com a factible i realitzable per la societat que l'ha de conformar. I és aquí quan hem de passar de pensar els Països Catalans des del mite per a fer-ho des del logos.

DES DEL LOGOS

I ara, com hauríem de començar a pensar els Països Catalans? Des del meu punt de vista cal fer una revisió a fons de tots aquells elements en què els partidaris del projecte han fallat. Perquè és evident que una proposta política que no reïx és una proposta fallida en molts aspectes. Que determinats projectes en clau de Països Catalans s'han consolidat i han tingut un èxit relatiu —sobretot en el camp dels mitjans de comunicació digitals o l'àmbit universitari i cultural— és una evidència. Que no n'hi ha prou també ho és. És per això que pel que fa a l'acceptació dels Països Catalans com a projecte —entès de manera molt àmplia— crec que caldria tornar a l'estadi anterior a l'aprovació de la Constitució espanyola. Allò que avui es coneix com el règim del 78 va determinar el futur dels Països Catalans. La prohibició expressa per part del text constitucional de la federació de comunitats autònomes va suposar que un projecte que fins aleshores era vist amb simpatia per diverses cultures polítiques, acabara sent una idea de nació defensada només per l'independentisme i fins a mitjan dels noranta pel valencianisme i el mallorquinisme amb matisos. Si la idea dels Països Catalans no torna a una centralitat política com la que va tenir en els setanta, difícilment serà realitzable en qualsevol formulació jurídica de les possibles. És evident que la tasca no correspon només a aquells que ja defensen el projecte, sinó que més aviat recau en aquells altres que en un moment donat van descartar-lo. Sí, és clar. Ara bé, potser aquells que hi creuen també haurien de començar a entendre'ls de manera més heterogènia i no tan homogèniament com ho han fet els darrers quaranta anys. Pensar-los, imaginar-los si es vol, per a poder-los construir des de la realitat i la raó, passa

immediatament per entendre'ls en la seua complexitat i diversitat. On comença i acaba, però, aquesta complexitat i diversitat?

El plural ja ens indica l'existència de diverses realitats històriques i territorials, i no una de sola. Cal començar a concebre els Països Catalans no com un tot que es projecta en la diversitat sinó com una diversitat que es vol constituir en un tot sense renunciar a la seua gènesi plural. El pòsit normatiu que el nacionalisme espanyol i francès ha deixat en els nostres territoris és important. El model de construcció nacional per a catalans, valencians i mallorquins ha estat l'espanyol. I malgrat que l'independentisme clàssic ha mantingut un discurs frontista i alternatiu a la proposta centralista espanyola, en el fons, quan ha hagut d'imaginar la seua nació, la seua comunitat lingüística i cultural, ho ha fet partint de plantejaments més propers que llunyans al «jacobinisme» hispànic.⁶ El paternalisme territorial que durant anys ha planat pels cervells de molts independentistes ha de ser superat i restituint per una mena d'estima recíproca, d'igual a igual, sense apel·lar a la mala consciència de l'altre per a justificar l'aposta política pròpia. Afirmar, per exemple, que si els catalans marxen deixen de banda els altres territoris és no entendre, o no voler entendre, res del que està passant, del que està proposant la societat catalana.

L'estat de les autonomies va comportar elements de certa millora pel que fa a l'autocentrament territorial però va generar una distància cada vegada més gran entre uns i altres.⁷ Així, mentre es va reforçar una identitat catalana, valenciana o de cada illa —en alguns casos amb la finalitat de potenciar una identitat «balear»— va anar desapareixent la possibilitat de construir-ne una altra que abraçara la totalitat dels territoris de llengua catalana. Potser ens hauríem de preguntar si realment és possible crear una identitat comuna en la qual se senten representats els ciutadans de Berga, Felanitx o Novelda. Tinc dubtes, sincerament. Una altra cosa és si prescindint de conceptes com el d'identitat, entès en termes nacionalistes clàssics, passem a aspirar a ser capaços, catalans, valencians o mallorquins, de reconèixer-nos com a membres d'una mateixa comunitat lingüística, amb les corresponents projeccions culturals que se li pressuposen, partint de la diversitat

⁶ Les cometes es deuen al fet que el concepte de jacobinisme com a sinònim de centralisme crec que no és del tot correcte, ja que genera certes confusions a causa de la descontextualització del concepte en si i la idea que vol transmetre

⁷ En aquest sentit crec que és interessant la idea aportada per Joan Francesc Mira en *Sobre la nació dels valencians* quan apunta que l'autonomia valenciana ha servit als valencians per a reconèixer-se com a tals a partir de l'existència d'una sèrie d'institucions i estructures que abracen la totalitat del país i que mai abans havien existit. La superació de la província com a àmbit creador d'identitat, però, continua sent una tasca en què s'ha d'avançar, i molt

territorial existent i sense la intenció de ficar amb calçador elements culturals que puguen ser vistos com a estranys perquè, en el fons, mai han estat propis. És un procés, podríem dir, que busca superar el paternalisme nacional que ha existit durant molt de temps per a poder avançar cap a una mena de germanor federativa. De quina altra manera podem ajuntar allò que és plural i divers si no és mitjançant el federalisme? Els Països Catalans no poden ser una mena d'estat de les autonomies o de regions i províncies en versió catalana. El reconeixement de Catalunya, Andorra, el País Valencià, Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera com a subjectes polítics independents que comparteixen llengua i cultura però que tenen la capacitat autònoma de decidir de quin marc polític volen formar part o quin tipus d'acords volen establir amb la resta és un primer pas. I no és menor. Es tracta en el fons de desproblematitzar la idea dels Països Catalans. Si catalans, valencians o mallorquins perceben els Països Catalans com a solució, com a oportunitat, serà més fàcil que el projecte aconseguisca l'atractiu polític de futur que a dia d'avui no té. Començar per deixar d'entendre'ls gairebé com una llosa lingüísticohistòrica que portem a l'esquena pot ser un bon inici. Ni els catalans estan obligats a fer res amb els valencians ni a la inversa. No ha de ser una qüestió d'obligació sinó de voluntat. Fer Catalunya ha de ser sinònim de fer Països Catalans. Fer País Valencià, també. I el mateix amb cada illa. Perquè els Països Catalans no es podran construir mai de dalt cap a baix sinó a la inversa. Per història i dinàmiques socials del passat i el present, estic convençut que no pot ser d'una altra manera.

Tot plegat comporta un abandó de la concepció dels Països Catalans com a realitat etnolingüística. De fet, ho són? Quan incloem les comarques castellanoparlants històriques en el nostre mapa, o la Vall d'Aran i la Fenolleda, no estem pensant en una nació que supera el marc etnolingüístic de referència que els justifica? Territorialment els Països Catalans són trilingües. Les societats actuals, malgrat que els marcs estatals encara tendeixen de manera majoritària a establir en el seu espai territorial el monolingüisme de drets i deures, el cert és que ens trobem davant de realitats multilingües. Crec que la solució per als Països Catalans passa pel reconeixement del català com a llengua d'ús comú i cohesió social en aquells territoris on li és pròpia històricament junt amb el reconeixement del castellà i l'occità en aquells altres on aquestes són les llengües autòctones. Sense entrar, això sí, en formulacions jurídiques del tipus «llengua oficial» o «llengua comuna» que només serveixen per encotillar el fet lingüístic. La situació de la llengua, però, és molt diferent segons el territori, sobretot pel que fa a la valoració social. És més que evident que al País Valencià o les Illes —per no parlar de la Catalunya Nord— encara cal una tasca important en pedagogia i en polítiques de normalit-

zació lingüística. I més enllà del pla abstracte de les idees, com es concreta el paper de la llengua catalana? Evidentment amb polítiques lingüístiques comunes entre els diferents territoris i administracions. Això va des d'una tasca de col·laboració entre Generalitats i Consells insulars a una altra més centrada en la reciprocitat entre els moviments socials que tenen la defensa de la llengua com a eix de treball. A més, cal establir d'una vegada per totes un marc comú comunicatiu de la llengua catalana on l'emissió i recepció de mitjans de comunicació siga compartida. És important que igualment que valencians i mallorquins demanen als seus governs poder veure TV3, la població catalana faça el mateix amb la futura Canal 9 o l'IB3.

Els governs del Partit Popular al País Valencià i les Illes han dinamitat les relacions amb Catalunya. Això és una evidència. El fet, però, no és exclusiu si tenim en compte que durant els governs socialistes valencians tampoc va existir cap mena de relació fluïda. Tot al contrari: s'hi va evitar el contacte. L'anomenat *blaverisme* va aconseguir vacunar els polítics valencians de qualsevol temptació d'aproximació amb els catalans. I a la inversa. Amb l'arribada del valencianisme i el mallorquinisme polític als respectius governs aquesta tendència ha de canviar immediatament. Això vol dir iniciar les reunions i contactes que ens porten a un treball comú entre les diferents conselleries en aquells aspectes que siga possible. Àmbits com l'educació, on es poden establir línies curriculars o temaris iguals; com l'economia i les infraestructures, per a potenciar polítiques de millora i connexió entre els nostres països; o, tornant al tema anterior, unes polítiques comunicatives de mitjans compartits, són espais no menors on es podria començar immediatament i de forma relativament senzilla aqueixa construcció dels Països Catalans.

Sóc conscient que amb tot aquest canvi de perspectiva proposat no n'hi ha prou. Cal convertir els Països Catalans en un projecte polític atractiu i diferent al que hem viscut del 78 ençà i a tot allò que ha suposat l'autonomisme dels darrers gairebé trenta-cinc anys. El nacionalisme clàssic sempre ha posat el ciutadà al servei de la nació. Ara cal avançar cap al que anomenem la «nació útil», on s'inverteixen els conceptes: és la nació la que passa a estar al servei del ciutadà, de la població. La monarquia espanyola, les províncies i diputacions, determinats principis establerts en la Constitució del 78, el Senat i les mateixes pràctiques dels partits dinàstics, estan més en qüestió que mai. El Partit Popular que ha estat hegemònic al País Valencià durant vint anys es troba en una situació de caiguda lliure. Són temps de canvis i s'han d'aprofitar. Què passarà amb Catalunya els darrers mesos no ho sap ningú. El que sí que sabem és que s'ha obert un període de ruptura amb el passat, d'il·lusions compartides per una part important de la societat catalana que veu en la possibilitat d'establir un marc estatal propi l'oportunitat de canviar-ho tot. I precisament tot

aquest procés polític ha anat de la mà també d'un canvi en la interpretació que el catalanisme històric, ara independentista, fa de la concepció nacional catalana. La demanda d'independència ja no es fa en nom d'una llengua, una història o un pasat concret. La necessitat de governar-se, de no ser dependents d'un centre que no soluciona els problemes reals de la població, ha estat l'element central de la mobilització independentista des de la manifestació del 10 de juliol de 2010 pels carrers de Barcelona. Valencians i mallorquins han de començar a interessar-se pel procés català. Catalunya ha de començar a pensar en com incloure, que no integrar, els territoris germans en el seu projecte de futur. La inclusió implica reconeixement de la diversitat. Valora i interpreta positivament la particularitat, respectant-la i mantenint-la. És a partir d'aquesta com es construeix el tot. La integració, contràriament, implica canvi, modificació a imatge i semblança del lloc on t'has d'integrar.

Algunes de les mesures proposades, no de manera oficial però sí oficiosa,⁸ sobre com integrar els Països Catalans en l'equació «processista» em generen dubtes. Ha de reconèixer la futura constitució catalana la nacionalitat a valencians i mallorquins? Potser no. O almenys no en termes clàssics. No seria millor que el text constitucional català reconeguera valencians i illencs simplement com a membres d'una mateixa comunitat lingüística i per tant hi establira convenis i relacions de reciprocitat? Mesures com ara prioritzar convenis econòmics i acadèmics, públics i privats, o establir legalment la lliure circulació dels individus, podrien ser un bon començament. Evitar qualsevol suspicàcia irredemptista és un primer element a tenir en compte abans de fer qualsevol moviment. No s'ha d'oblidar que les principals resistències al projecte dels Països Catalans van començar a finals dels anys setanta amb uns discursos, simples i demagògics, que deien que denunciaven un suposat «imperialisme català». Evitem-los. No es tracta d'anar a remolc dels contraris al projecte, sinó de ser més intel·ligents tàcticament i estratègicament parlant. Ara tenim una nova oportunitat i cal que no els hi fem la feina. Sense abandonar aquella poètica mata de jonc de què parlava Muntaner, cal que els Països Catalans deixen de ser entesos com el pou d'aigua salada de Posidó i passen a ser concebuts com la forta, perenne, resistent i útil olivera d'Atenea, perquè llavors tindran recorregut i possibilitats d'èxit. De tots plegats depén, a parts iguals, tant dels que han iniciat amb pas ferm el camí cap a una futura república independent com d'aquells que durant un temps més hauran d'aguantar, amb resignació i esperança, la monarquia espanyola. ◀

⁸ Ens referim a la proposta de donar la nacionalitat catalana als valencians i mallorquins que així ho desitgen que en algun moment han expressat determinats dirigents d'ERC aquests anys de debat independentista quan se'ls ha preguntat sobre els Països Catalans i una possible independència de Catalunya